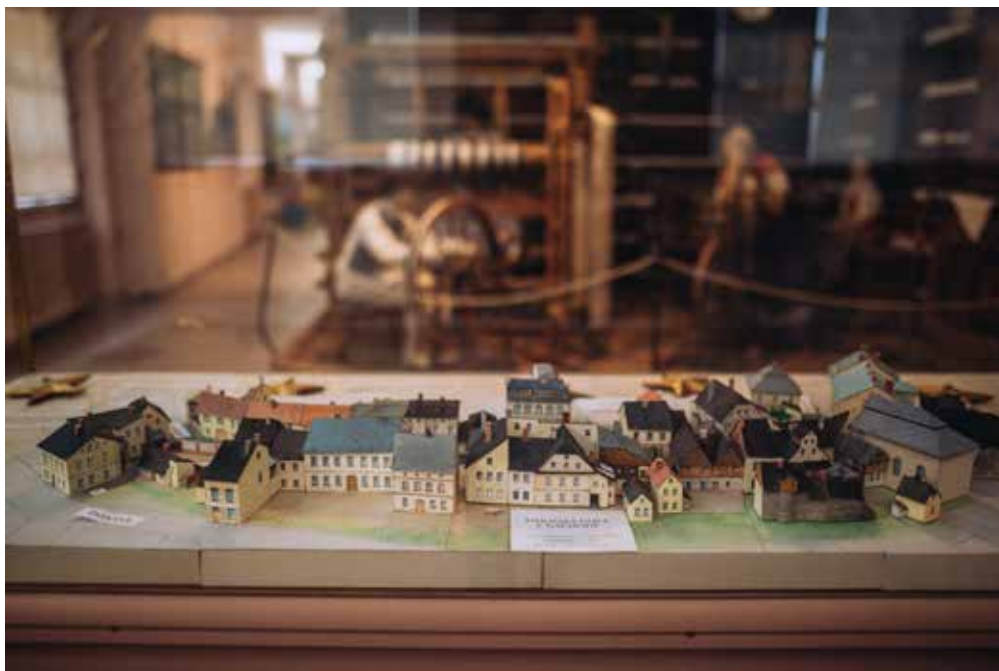

muzeum
náchodská

Náchodští Židé

Model Židovské ulice v Náchodě ve stálé expozici Muzea Náchodska.

Stav přibližně v roce 1910

Měřítko: 1 : 200

Autor: Josef Hejduk

Postavy na titulní straně vznikly jako výsledek projektu *Židovští spolužáci*, na němž se podíleli studenti jednoletého dějepisného semináře Jiráskova Gymnázia v Náchodě a Muzea Náchodska.

Kurátorka: Mariana Poláková

Výtvarné zpracování postav: Jakub Truhlář

➤ Zamyšlení nad osudy Židů

Nevybíráme si rodiče, rok ani měsíc narození. Proč má být někdo kvůli těmto faktům znevýhodňován, ba dokonce trestán na životě? Necháпали to ani čeští Židé, kteří se (zvláště ti mladší) mezi válkami zařadili mezi ostatní obyvatele nově vzniklého Československa.

Míšovi Krausovi, synovi známého náchodského lékaře, bylo deset, když v roce 1940 nesměl dál chodit do školy, scházet se se stejnými starými nežidovskými kamarády ani mít kolo nebo nějaké zvířátko pro radost. Ale to byl jen začátek utrpení, které poznamenalo celý jeho další život. Pracoval, pokud jen mohl, aby se k němu nevracely kruté a pro jiné nesdělitelné vzpomínky z nacistických táborů.

Tomáš Löwenbach z Hronova, v roce 1940 také chlapec, ve stáří napsal: „Vyhlazovací zařízení lze popsat. O holocaustu se řeční, píše, filmuje, schůzkuje, ale komu se podařilo vyjádřit, co cítí malé děvče, matka s dítětem, chlapec, stařec, kdokoli, kdo se náhle octne ve stínu plynových komor a krematorií? Co cítí ti, kteří si bezděčně uvědomí, že jejich blízcí už nejsou, vůbec nikde nejsou – ani na hřbitově?“

Díky výpovědím přeživších si dovedeme alespoň zčásti představit, jakou zrudnou kapitolou prošlo evropské společenství. A pokládáme si otázku, jak je možné, že v civilizované Evropě vznikla myšlenka kolektivní viny vedoucí ke snaze vyhladit celý národ, realizovaná v podobě zástupů mužů, žen a dětí jdoucích do plynových komor. Hlavní příčinou tohoto dění byl dle mého názoru fakt, že v Německu i jinde v Evropě selhala demokracie, jejíž hlavní předností je svobodné myšlení, pluralita názorů, dialog. V totalitním státě, jímž bylo ve 30. letech 20. století Německo, nic takového není možné.

Ještě jsou mezi námi poslední pamětníci válečného utrpení, poslední přeživší holocaustu. A snad právě proto se ještě nikdo naplno neodvážil otevřít bránu jeho popírání. To se nikdy nesmí stát. Naše generace je povinna udržovat v paměti národa, co krutého dokáže člověk. A pokud někdo vidí kolem sebe nepravost, měl by najít odvahu se jí podle svých sil a schopností postavit nebo na ni upozornit. Vždyť velká nespravedlnost začíná lhotejností či nevědomostí nad menším zlem.

Byl 14. prosinec 1942. Na vlakové nádraží přicházeli náchodští Židé. Věděli, že jedou do Terezína. Jen někteří však tušili svůj zánik, vždyť přece taková vyhnanství jejich národ opakovaně zažil a pak se vždy zase vrátil. Tentokrát se to podařilo jen jedincům, kteří v Náchodě většinou nezůstali. Jejich potomci dnes žijí v Austrálii, Brazílii, USA, Británii, Izraeli, ve Švýcarsku a jinde. Občas přijedou do Náchoda. Zřejmě netuší, že v bývalém centru zdejších Židů nenajdou ani synagogu ani hroby svých dávných předků. A tak postojí před památníkem se jmény obětí, zastaví se u budov, které tu po nich zůstaly, vzpomenou si třeba na několik českých slov, kterými je prarodiče v dětství laskali.

Poznáme-li tragické příběhy (nejen) evropských Židů, obětí lidské nenávisti, touhy po majetku a moci, snad začneme více uvažovat o opaku – laskavosti, toleranci k jinakosti, nenásilí. Buďme ve střehu, abychom včas rozpoznali plíživé zlo a naučili se mu bránit.

Mgr. Alena Čtvrtečková

➤ Náchodští Židé

Židé byli pravděpodobně již od 13. století nedílnou součástí historie Náchoda, na jehož rozvoji se nemalou měrou podíleli. Náchodská židovská obec patřila mezi nejstarší židovské komunity v Čechách. Svého největšího počtu dosáhla na přelomu 19. a 20. století.

Nejstarší dějiny

Náchod byl založen někdy v průběhu 1. poloviny 13. století. První zmínka o něm pochází z roku 1254 a předpokládá se, že již ke konci 13. století se v tomto městě, ležícím na významnéobchodní stezce, usadili první Židé. V průběhu 16. století si u jižních hradeb postavili školu, rituální lázeň i synagogu a „nad Hamry“ byl zřízen židovský hřbitov, který byl využíván až do 20. let 20. století. V roce 1648 žilo v Náchodě 133 Židů, kteří z důvodu císařských nařízení museli bydlet pouze v židovské ulici u jižních hradeb. Ta byla v polovině 18. století uzavřena plotem a brankami, přičemž naproti synagoze byla vybudována vlastní kašna. V té době žilo v Náchodě okolo 250 Židů. Jejich počet v následujících letech vzrostl na 274, tj. tvořili 15% náchodského obyvatelstva. S reformami Josefa II. ke konci 18. století byly očíslovány židovské domy, ustálila se židovská příjmení (Pick, Lewith, Lederer, Mautner, Goldschmied, Volf, Kosinka, Samek, Vlček, Bukavický), Židé nemuseli nosit označení svého původu, mohli studovat, být zaměstnáváni v úřadech, věnovat se řemeslu i mimo ghetto, ale půdu vlastnit nesměli. Většinou se nadále

věnovali obchodu. Zároveň docházelo k jejich poněmčování. Po revolučním roce 1848 bylo zrušeno ghetto, Židé se mohli volně stěhovat a uzavírat manželství. K úplnému zrovnoprávnění s ostatním obyvatelstvem došlo až ústavou z roku 1867, kdy Židé získali volební právo.

Industrializace

Druhá polovina 19. století s sebou přinesla neuvěřitelný průmyslový rozmach, zejména v textilnictví. Kromě rodiny Bartoňů byli významnými podnikateli v tomto odvětví Židé (Mautner, Schur, Goldschmid, Oberländer, Pick, Doctor, Lederer & Stránský, Katzau), kteří v náchodské oblasti měli nejprve své faktorské dílny (Izák Mautner, H. S. Doctor), posléze také mechanické tkalcovny (Mautner, Doctor) či přádelny (Pick, společníci Wärndhofer, Benedict a Mautner). S industrializací přišlo do Náchoda také mnoho lidí na dělnické pozice, počet obyvatel vzrostl na úctyhodných 10 000. Roku 1906 se dosavadní Mautnerovy podniky transformovaly do akciové společnosti Mautnerovy rakouské textilní závody, které byly největšími bavlnářskými závody v Rakousku-Uhersku, a Náchodu se tak oprávněně začalo říkat Manchester východu.

První republika

Se vznikem samostatného československého státu roku 1918 se židovská komunita začala ještě více zapojovat do chodu města – Židé byli členy

zastupitelstva i městské rady, podíleli se významně na náchodském sportovním (klub Makabi) i kulturním dění. Příčiněním velkoobchodníka Lea Strasse vznikla v Náchodě první městská obrazárna. On a další Židé byli příznivci asimilace, a tak, v ryze českém Náchodě, přejímali českou identitu, což demonstrovali i v roce 1938 při celostátním česko-židovském sjezdu, který se uskutečnil při příležitosti Výstavy 38 Náchod. Významnými členy židovské komunity byli např. velkoobchodník Gustav Schur, majitelé továren Josef Lederer, Richard Lewith, Hanuš Goldschmid, Heřman Hitschmann a další, mezi nimi lékaři, právníci nebo inženýři. Gustav Sicher, náchodský rabín mezi lety 1906 až 1928, se po 2. světové válce stal vrchním pražským a zemským rabínem. V roce 1930 se k židovství hlásilo 293 lidí, což odpovídalo zhruba 2% všech náchodských obyvatel. Koncem 20. let 20. století byl také zřízen nový židovský hřbitov ve Starém Městě, neboť ten původní již svou kapacitou nedostačoval.

Protektorát

Druhá republika a poté vyhlášení protektorátu uvrhlo veškeré židovské obyvatelstvo pod dikci norimberských zákonů. Židům byla postupně odebírána veškerá občanská práva a zabavován majetek, jejich pohyb byl omezen, museli nosit označení svého původu a navštěvovat mohli jen určená místa. Jedním takovým byl hostinec Port Artur, který se objevuje ve Škvoreckého *Zbabělcích* a kde se do dnešních dní nachází okénko, jímž si Židé mohli objednávat. V roce 1941 vypukl v Náchodě ve Welzelově skladu pohonných hmot požár, kvůli němuž bylo zadrženo 71 lidí, mezi nimi i 31 Židů, což se stalo prvním výrazným zásahem proti náchodské židovské komunitě.

Od roku 1942 začali být českoslovenští židovští občané postupně v důsledku „konečného řešení“ židovské otázky hromadně transportováni do sběrného tábora v Terezíně. Většina náchodských Židů musela nastoupit do transportu dne 14. prosince 1942. Z Terezína pak byli téměř všichni během následujících měsíců deportováni do vyhlazovacích koncentračních táborů, zejména do Osvětimi. Židovský majetek byl arizován, v červnu 1943 byly zrušeny oba náchodské židovské hřbitovy, přičemž náhrobky z nich byly rozprodány a částečně použity jako stavební materiál.

Návraty

Z transportů roku 1942 přežilo hrůzy holocaustu pouze 16 náchodských Židů. Další přeživší pocházeli z tzv. smíšených manželství. Všichni se ale do Náchoda nevrátili. Někteří z přeživších se podíleli (společně s dobrovolníky a Červeným křížem) na provozu záchranné stanice pro Židy z východní Evropy, jež v Náchodě fungovala mezi lety 1946-47 a měla pomoci těm, kteří se chtěli přestěhovat do Palestiny. Kvůli nízkému počtu navrátivších nebyla náchodská židovská obec nikdy obnovena, počet náchodských Židů se po roce 1948 ještě více snížil kvůli emigraci. V průběhu 60. a 70. let 20. století byly zbořeny téměř všechny domy v židovské ulici včetně synagogy (1964). S nimi zmizely i mnohé vzpomínky na komunitu, která významně ovlivnila historii města.

s přispěním odborné literatury
a Mgr. Aleny Čtvrtečkové
Mgr. Mariana Poláková, Ph.D.

Krátce z muzea

Novým ředitelem Muzea Náchodska se stal v květnu tohoto roku rodák z Teplic nad Metují, Mgr. Oldřich Schejbal. Dlouhá léta působil v Moravskoslezském kraji, kde pracoval jako konzervátor a restaurátor. Touha po návratu do rodného kraje i rozmanitost Muzea Náchodska ho přilákaly zpět do našeho regionu. Prioritu pro něj představuje jedinečnost každé pobočky Muzea Náchodska v jejím historickém kontextu.

Po tříleté rekonstrukci se veřejnosti slavnostně otevřela Pevnost Dobrošov. Královéhradecký kraj investoval do této památky téměř 96 milionů korun a věří, že má potenciál stát se hlavní atrakivitou Královéhradeckého kraje. Nové návštěvnické centrum disponuje nejmodernější technikou a audiovizuální expozicí. Úpravou prošly i nadzemní a podzemní části tvrze, které připomínají atmosféru let 1937–1938.

Vbudově Staré papírny v Hronově vznikla nová expozice zaměřená na dětství sourozenců Čapkových. Zdejší prostředí se pro ně stalo inspirací k napsání mnoha pohádek. Unikátem Čapkova mlýna je funkční dobová pec, kde si snad jednou budeme moct upéct chleba. V dalších prostorech by si návštěvníci mohli do budoucna vyzkoušet ruční výrobu papíru.

Událostí poloviny roku byla výstava *Hora ruit – Od slunečních hodin po PRIMKY*, kterou provázely příznivé ohlasy veřejnosti. Během tří měsíců ji zhlédlo téměř 1100 návštěvníků. Mezi největší unikáty, pocházející z muzejní sbírky, patřily přesýpací hodiny, diptychové sluneční hodiny nebo vzácné kapesní vřetenové hodiny

z první poloviny 18. století. Jádrem výstavy byla historie a vývoj hodinek PRIM, firmy, jež funguje dodnes.

Vbenediktinském klášteře v Polici nad Metují připravuje Muzeum Náchodska zcela novou expozici. Bude se skládat ze dvou samostatných, avšak provázaných částí. První představuje opatův byt v podobě z konce 19. století. Druhá, zbrusu nová expozice přiblíží návštěvníkům moderní multimediální formou lidovou zbožnost na Policku a také zásadní historické okamžiky z dějin Policka. Tato expozice by měla být otevřena během příštího roku na začátku návštěvnické sezony.

Fascinující akcí října bylo burleskní vystoupení Linde von Schwärze, která rozzářila prostory hotelu Beránek a zúčastnila se diskuze o tělesnosti s mladou generací z náchodského gymnázia. Pozitivní zpětná vazba od studentů i umělkyně nás velmi potěšila. Vystoupení burlesky mělo nebývalý úspěch a bylo vyvrcholením výstavy *Rafinovaná krása vějířů*, na jejíž vyprodané dernisáži proběhla komentovaná prohlídka s kurátorkou Mgr. Barborou Libřickou.

Muzejní tým se tento rok rozrostl o šest nových zaměstnanců jak na hlavní, tak částečný pracovní poměr. Novým kolegyním a kolegům pracujícím na pozicích kurátora, technického pracovníka Dobrošova, projektové koordinátorky, pracovnice ekonomického oddělení, edukátorky a pracovníka pro komunikaci s veřejností přejeme mnoho pracovních úspěchů a tvůrčích nápadů!

Mgr. Eliška Borůvková

➤ Půlrok v muzeu

Mých prvních šest měsíců ve funkci ředitele Muzea Náchodska uběhlo rychlostí blesku. Byly to hektické, ovšem naplňující a novými zkušenostmi nabitě měsíce. Již druhý den „ředitelování“ jsem se účastnil neveřejného slavnostního otevření Pevnosti Dobrošov, která byla v průběhu předchozích tří let rozsáhle revitalizována a rozšířena o novou expozici plnou audiovizuálních a herních prvků. Současně jsme byli s kolegy postavěni před úkol co nejdříve otevřít tuto pobočku široké veřejnosti. To se díky jejich extrémnímu nasazení povedlo v polovině května, i když ještě stále vychytáváme některé (především technické a organizační) mouchy.

Na konci června jsme v Hronově slavnostně otevřeli úplně novou muzejní expozici v Čapkově mlýně, tematicky zaměřenou na dětství sourozenců Čapkových a slavné hronovské rodáky, kteří jsou představeni netradiční formou street artu. Muzeum Náchodska tak provozuje již osm expozic ve čtyřech obcích! Proto bych na tomto místě rád poděkoval všem svým kolegyním a kolegům, nepočítaným pracovníkům muzea, kteří svou nezlomnou pílí drží takto rozsáhlou organizaci v chodu. Bez jejich obětavé práce by muzeum nebylo.

Od května proběhlo také mnoho vernisáží nových výstav a úspěšných akcí pro veřejnost. Za všechny bych jmenoval alespoň mezinárodní den archeologie a výstavy tematicky zaměřené na hodiny či vějíře.

Chceme oslovovat různé publikum s různými potřebami v souladu s posláním muzea v 21. století. Proto jsme nedávno spolupřátali

akci nazvanou Posilovna sebe(vědomí), určenou pro mladé ženy od 18 do 30 let. Na poli muzejní edukace zase intenzivně pracujeme na programech pro různé cílové skupiny. Aktuálně vzniká např. inovativní projekt ve spolupráci s Galeríí výtvarného umění v Náchodě, jenž nese název Náchod 3.0 a je zaměřen na podporu kreativního myšlení a participace v městském prostředí. Nejen pro kulturní a pedagogické pracovníky, ale i vážné zájemce z řad veřejnosti připravujeme na letošní zimu a jaro následujícího roku sérii storytellingových workshopů Učíme (se) příběhy.

Všichni milovníci historie našeho regionu se mohou příští rok těšit na novou expozici v polickém klášteře, která přiblíží historii Policka a lidovou zbožnost na Kladském pomezí. Pro „tvořivce“ zase chystáme možnost vyzkoušet si výrobu ručního papíru v Čapkově mlýně – Staré papírně, neboť původní funkce budovy z 19. století je spjata právě s výrobou této komodity.

Do budoucna nás nevyhnutelně čeká spousta mravenčí a navenek neviditelné práce se sbírkovými předměty, kvůli které budeme muset dočasně utlumit některé, zejména výstavní aktivity. Naše publikum si však může být jisté, že nepřijde zkrátka a dostane se mu kompenzace v podobě vzdělávacích programů a speciálních akcí. Muzeum Náchodska chce být vaším partnerem do života od školkového věku až po ten seniorní!

Mgr. Oldřich Schejbal

Muzeum Náchodska 2022

Broučkův dům – stálá expozice

Masarykovo náměstí 18, 547 01 Náchod

Otevírací doba:

leden–březen: otevřeno pouze pátek–neděle 9.00–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

duben–prosinec: úterý–neděle 9.00–12.00, 13.00–17.00, o letních prázdninách otevřeno také v pondělí

Výstavní síň Náchod

Tyršova ulice 247, 547 01 Náchod

Otevírací doba v době výstav:

úterý–neděle 9.00–12.00, 13.00–17.00, o letních prázdninách otevřeno také v pondělí

Stará radnice – ředitelství muzea

Masarykovo náměstí 1, 547 01 Náchod

Přednáškový sál přístupný během akcí a k badatelským účelům

Pevnost Dobrošov

Dobrošov u Náchoda, 549 21 Česká Čermná

Otevírací doba:

Hlavní okruh: duben: úterý–neděle 10.00–17.00

květen–září: úterý–neděle 10.00–18.00

říjen: úterý–neděle 10.00–17.00

Jeřáb: červenec–srpen: úterý – neděle, 10.00–18.00

vybrané státní svátky: 10.00–18.00

Návštěvnícké centrum v mimosezóně: listopad–březen: nepravidelně, dopředu inzerované v případě hezkého počasí

Více na www.muzeumnachodska.cz/dobrosov

Jiráskovo divadlo a museum

Nám. Čs. armády 500, 549 31 Hronov

Otevírací doba:

leden–červen: zavřeno, možnost objednat se

červenec–srpen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

září–prosinec: zavřeno, možnost objednat se

Jiráskův rodný domek

Jiráskova ulice 90, 549 31 Hronov

Otevírací doba:

duben–květen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

červen–září: úterý–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

říjen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

listopad–březen: zavřeno, možnost objednat se

Kláster Police nad Metují

Komenského náměstí 1, 549 54 Police nad Metují

Otevírací doba:

květen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

červen–září: úterý–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

říjen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

listopad–duben: zavřeno, možnost objednat se

Stará škola Dřevěnka

Hvězdecká ulice 15, 549 54 Police nad Metují

Otevírací doba:

květen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

červen–září: úterý–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

říjen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00; nebo na objednání; možnost komentované prohlídky

listopad–duben: zavřeno, možnost objednat se

Čapkův mlýn – stará papírna

Jungmannova 107, 549 31 Hronov

Otevírací doba:

duben–květen: pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

červen–září: úterý–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

říjen, pátek–neděle 9.30–12.00, 13.00–17.00 nebo na objednání

listopad–březen: zavřeno, možnost objednat se

Náchodské muzejní noviny |2022

Registrováno MK ČR pod číslem E 21910.

Vydává: Muzeum Náchodska – Regionální muzeum v Náchodě, Masarykovo náměstí 1, 547 01 Náchod, tel. +420 491 423 248, e-mail: info@muzeumnachod.cz, www.muzeumnachod.cz

Editor: Oldřich Schejbal, Alena Čtvrtečková, Mariana Poláková, Eliška Borůvková

Grafický design: Kateřina Kesslerová, Jakub Truhlář

ZDARMA.